

อักษรไทยย่อ ในเอกสารโบราณ วัดบ้านแลง จังหวัดระยอง

ประติรพ พรหมบุตร¹

ทรงธรรม ปานสุกณ²

บทคัดย่อ

วัดบ้านแลง ตำบลบ้านแลง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง เป็นสำนักสงฆ์ ที่สร้างขึ้นตั้งแต่สมัยอยุธยา วัดบ้านแลงจึงถือเป็นวัดเก่าแก่วัดหนึ่งในจังหวัดระยอง ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้ไปบูรณะ และทำสำเนาเอกสารโบราณ ประเภทสมุดไทย ที่วัดบ้านแลง จังหวัดระยอง ได้พบสมุดไทย จำนวน 188 เล่ม เขียนด้วยอักษรขอมไทย 15 เล่ม และอักษรไทยย่อ 3 เล่ม โดย 3 เล่มที่เขียนด้วยอักษรไทยย่อนั้น เป็นเรื่อง พญานัททันต์ทั้งหมด เขียนด้วยอักษรไทยย่อทั้งเล่ม มีทั้งที่ระบุศักราช พุทธศักราช 2330 ซึ่งตรงกับรัชสมัยของ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และไม่ระบุศักราช

บทความนี้มีจุดประสงค์เพื่อวิเคราะห์ เปรียบเทียบ รูปตัวอักษรไทยย่อ ทั้งพยัญชนะ สระ ของเอกสารโบราณวัดบ้านแลงเรื่องพญานัททันต์ กับ เรื่องนันทโพนันทสูตรคำหลวง ซึ่งยอมรับว่า เป็นเรื่อง ที่เขียนด้วยอักษรไทยย่อที่สวยงามที่สุดและเขียนขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลาย โดยนำมาเปรียบเทียบกัน ว่าระหว่างสมัยอยุธยาตอนปลาย และรัตนโกสินทร์ตอนต้นจะมีพัฒนาการของตัวอักษร เป็นเช่นไร รวมทั้งดูในเรื่องของอักษรวิธีการเขียนอักษรไทยย่อในเอกสารโบราณ เรื่อง พญานัททันต์ ของวัดบ้านแลง จังหวัดระยองด้วย

อักษรไทยย่อ ในสมุดไทย เรื่อง พญานัททันต์ วัดบ้านแลงนี้ แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการตัวอักษร ไทยย่อในสมัยรัตนโกสินทร์ เมื่อเทียบกับในสมัยอยุธยาแล้ว เห็นได้ว่า ตัวอักษรมีความประณีต เหลี่ยมมุม และความเอนของตัวอักษรลดลงจากเดิม ทั้งนี้ก็มีปัจจัยต่างๆ ที่ทำให้รูปร่างของตัวอักษรเปลี่ยนไป ทั้งลายมือของผู้เขียน วัสดุที่ใช้รองรับ วัสดุที่ใช้เขียน และยุคสมัยที่ต่างกัน ส่วนอักษรวิธีในสมุดไทย คล้ายกับอักษรวิธีในภาษาไทยปัจจุบัน มีบางส่วนที่แตกต่างกัน อาทิ การใช้ตัวสะกดไม่ตรงกัน กับปัจจุบัน การมีเครื่องหมายกำกับแทนการใช้สระ เป็นต้น

¹ นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

² อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

อักษรไทยย่อ ในเอกสารโบราณ วัดบ้านแลง จังหวัดระยอง

วัดบ้านแลง ข้อมูลพื้นฐาน และประวัติความเป็นมา

วัดบ้านแลง ตั้งอยู่ที่ หมู่ 11 ตำบลบ้านแลง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง เดิมวัดบ้านแลงเป็นสำนักสงฆ์ ที่สร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา โดยนายจันทร์เป็นผู้ยกที่ดินไร่อ้อยถวายให้ โดยมีพระนาคเป็นผู้ริเริ่มก่อสร้างและได้ตั้งชื่อวัดตามชื่อผู้ถวายที่ดินคือนายจันทร์ว่า “วัดจันทร์สุวรรณโพธิชาราม” ซึ่งต่อมาชาวบ้านนิยมเรียกกันว่า “วัดแลง” สันนิษฐานว่ามาจากบริเวณวัดซึ่งเป็นพื้นที่ที่พบหินแลงเป็นจำนวนมาก จึงได้ยกขึ้นมาเป็นชื่อวัด ต่อมาชาวบ้านก็เรียกว่า “วัดบ้านแลง” ตามชื่อของตำบลที่ตั้งวัด ปีที่ตั้งวัดตามที่ปรากฏคือ พุทธศักราช 2285 และวันรับวิสุงคามสีมา คือวันที่ 23 เมษายน พุทธศักราช 2529¹

เอกสารโบราณ วัดบ้านแลง จ.ระยอง

เอกสารโบราณ คือ หลักฐานที่คนในอดีต ได้บันทึกอักษร ลงไปบนวัตถุ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องทั่วไปในชีวิตประจำวัน โหราศาสตร์ วรรณคดี ตำรายา ฯลฯ โดยบันทึกด้วยวิธีการ เขียน หรือจาร บนวัตถุเช่น หิน ใบลาน สมุดข่อย พับสา หรือสมุดฝรั่ง

สมุดไทย คือ เอกสาร โบราณที่ทำจากเปลือกไม้ชนิดต่างๆ ที่สามารถนำมาใช้ทำเป็นกระดาษได้ เช่น ข่อย สา สับปะรด ปอ ย่านกล้วยนา เป็นต้น โดยทำกระดาษให้หนาพอสมควร และตัดกระดาษให้เป็นลักษณะสี่เหลี่ยมผืนผ้ายาวๆ กระดาษขนาดยาวนี้มักจะจะต้องต่อกระดาษให้มีขนาดยาวขึ้น แล้วพับกระดาษกลับไปกลับมา ให้เป็นเล่มสมุด ใช้รองรับการเขียนเส้นอักษร การชุบตัวอักษร การเขียนภาพ การเขียนลวดลายเส้นต่างๆ ซึ่งเขียนได้ทั้งสองด้าน เนื้อหาที่เขียนมักเป็นเรื่อง จดหมายเหตุ หมายรับสั่ง วรรณคดี โหราศาสตร์ เป็นต้น²

เมื่อเดือนกันยายน พุทธศักราช 2561 ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้ไปทำโครงการบูรณะ และถ่ายสำเนา เอกสารโบราณ ณ วัดบ้านแลง จังหวัดระยอง ได้พบทั้งเอกสารโบราณ ประเภทสมุดไทย และใบลาน จำนวนมาก

จากการบูรณะ และทำสำเนา พบเอกสาร โบราณประเภทสมุดไทย จำนวน 188 เล่ม เขียนด้วยอักษรไทย 170 เล่ม อักษรขอมไทย 15 เล่ม และอักษรไทยย่อ 3 เล่ม สมุดไทยที่เขียนด้วยอักษรขอมไทยเกือบทั้งหมดเป็นเรื่องพระมอญเล่มใหญ่ และมีภาพประกอบที่สวยงาม ควรค่าแก่การศึกษา ส่วนสมุดไทยที่เขียนด้วยอักษรไทย ส่วนมากจะเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับตำรายา ถัดลงมาก็เป็นเรื่องเกี่ยวกับ ตำรายันต์ ไสยศาสตร์ วรรณคดี นิทาน ชาดก ตามลำดับ เมื่อดูรูปแบบตัวอักษร และศักราชที่ปรากฏอยู่ในเล่ม

¹ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (ออนไลน์). ทะเบียนวัด. สืบค้นเมื่อวันที่ 17 มกราคม 2562, เข้าถึงได้จาก

<http://www3.onab.go.th/2018/09/13/watrecord092561/>

² สมาคมอนุรักษ์เอกสาร โบราณ. คู่มือการลงทะเบียนบัญชี คัมภีร์ใบลานและหนังสือสมุดไทย (สมุทรปราการ: บริษัท เอส. บี.เค. การพิมพ์ จำกัด, 2559), 40.

พบว่าสมุดไทย ที่ระบุศักราชไว้เก่าที่สุดคือ เรื่องพญาฉันทันต์ เขียนด้วยอักษรไทยย่อ ระบุไว้ท้ายเล่มว่า เขียนขึ้นในปีจุลศักราช 1149 (พันร้อยสี่เก้า) จากเนื้อความในสมุดไทยว่า

ความว่า “เขียนแล้วแต่ ณ วันพระหัด เดือนฉุี่ แรมเก้าค่ำจุลศักราชพันร้อยสี่เก้า ปยมะแม นพศก เพลาตะวันชาย เขียนแต่หนังสือแล้วสำเร็จวิชา”

สามารถปริวรรตเป็นภาษาไทยปัจจุบันได้ว่า “เขียนแล้วแต่ ณ วันพฤหัตสบดี เดือนฉุี่ แรมเก้าค่ำ จุลศักราชหนึ่งพันหนึ่งร้อยสี่สิบเก้า ปมะแม นพศก เวลาตะวันชาย เขียนแต่หนังสือแล้วสำเร็จวิชา” เมื่อเทียบจุลศักราชเป็นพุทธศักราช แล้วจะพบว่าสมุดไทยเล่มนี้เขียนขึ้นในปี พุทธศักราช 2330 (ตรงกับรัชสมัยของ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (5 ปีหลังจากขึ้นครองราชย์)) ถือว่าเป็นช่วงที่สำคัญ คือเป็นช่วงที่เป็นจุดเชื่อมโยง ระหว่างช่วงกรุงศรีอยุธยาเสียดังกรุงครั้งที่ 2 และการตั้งกรุงรัตนโกสินทร์

สมุดไทยที่พบเป็นสมุดไทยขาว เขียนด้วยเส้นดำ เป็นอักษรไทยย่อ บันทึกด้วยอักษรไทยย่อทั้งเล่ม ทั้งหมด 3 เล่ม เป็นเรื่องพญาฉันทันต์ทั้งหมด เมื่อดูจากลักษณะตัวอักษรมี 2 เล่มที่เป็นเล่มเดียวกัน แต่แตกเล่มออกมา ส่วนอีกเล่ม ไม่ปรากฏศักราช และเมื่อดูจากรูปตัวอักษรแล้ว ดูจะเก่ากว่าอีก 2 เล่ม ที่ปรากฏศักราช ดังนี้แล้วสมุดไทยเรื่องพญาฉันทันต์ของวัดบ้านแลง จ.ระยอง จึงเป็นหลักฐานชิ้นที่สำคัญอย่างหนึ่งที่แสดงถึงอักษรไทยย่อในช่วงท้าย ที่ใช้ในการบันทึกข้อมูลแบบยาว โดยมีลักษณะตัวอักษร และอักขระวิธี คล้ายกันกับสมัยอยุธยาตอนปลาย

“อักษรไทยย่อ” เป็นอักษรไทยสมัยอยุธยาชนิดหนึ่ง³ พบหลักฐานการใช้งานอักษรไทยย่อครั้งแรก ในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 23 (ตรงกับรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช) หลักฐานที่เก่าที่สุด คือ จารึกวัดจุฬามณี พุทธศักราช 2225 อักษรไทยย่อมักใช้เพื่อบันทึกเอกสาร อาทิ หนังสือสำคัญ พระราชสาสน์ วรรณคดี เป็นต้น โดยรูปอักษรเขียนอย่างบรรจง ประดิษฐ์หักเหลี่ยม ย่อมุมเส้นอักษร ตัวดัดปลาย และเขียนเส้นเอียงไปทางขวา อักษรไทยย่อถูกใช้แพร่หลายจนพัฒนาถึงขีดสุดในสมัยอยุธยาตอนปลาย ดังปรากฏแบบอักษรในเรื่อง นันโทปนันทสูตรคำหลวง ที่เจ้าฟ้าธรรมธิเบศไชยเชษฐาสุริยวงศ์ ได้ทรงพระนิพนธ์ไว้ในปี พุทธศักราช 2279 (ตรงกับรัชสมัยของพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ) จนเมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียดังกรุงครั้งที่ 2 (พุทธศักราช 2310) ก็ไม่ค่อยพบการใช้อักษรไทยย่อในการบันทึกข้อมูลที่มีขนาดยาว จึงนับได้ว่าอักษรไทยย่อเสื่อมความนิยมลงไปในช่วงที่กรุงศรีอยุธยาเสียดังกรุงนั่นเอง

³ ขอร์ช เซเดส์. ตำนานอักษรไทย ตำนานพระพิมพ์ การขุดค้นที่พงศิก และศิลปะไทย สมัยสุโขทัย (กรุงเทพฯ: องค์การคำ ของคุรุสภา, 2526), 18.

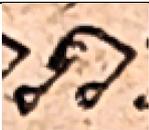
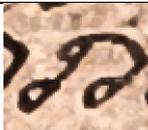
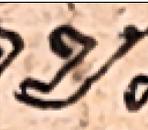
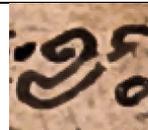
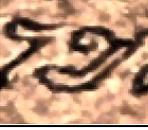
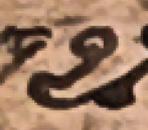
สมุดไทย เรื่องพญาฉันทน์ ที่พบ ณ วัดบ้านแลง ปรากฏการใช้ตัวอักษรไทยย่อ พร้อมทั้งมีศักราชกำกับไว้ อยู่ในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พุทธศักราช 2330) ดังนั้นข้อมูลเอกสารโบราณของวัดบ้านแลงนี้ จึงถึงได้ว่าเป็นสิ่งที่ควรค่าแก่การศึกษา ในเรื่องของรูปแบบตัวอักษร และอักษรวิธี

พญาฉันทน์ หรือฉันทนตชาดก อยู่ในนิบาตชาดกเรื่องที่ 514 เป็นชาดกที่ทำให้เห็นแนวคิดเรื่องการสละชีวิต เพื่อเป็นทานบารมี ซึ่งกล่าวถึงอดีตพระพุทธเจ้า ได้เกิดเป็นพญาช่างชื่อ พญาฉันทน์ มีนางช่างเป็นเมีย 4 นาง วันหนึ่งพญาฉันทน์ เด็ดกิ่งมะเดื่อให้นางช่างแต่ละนาง เมื่อมาถึงนางจตุสุพัตรา เกิดมีรังมคอยู่บนกิ่งมะเดื่อนั้น จึงทำให้มคคัดนางจตุสุพัตรา นางจึงสาบานว่าจะจงล้างจงผลาญพญาฉันทน์ไปทุกชาติ และกลั่นใจตาย ณ ที่นั้น เมื่อนางจตุสุพัตราเกิดใหม่ ก็ได้เกิดเป็นธิดาท้าวพรหมทัต นางฝันว่าได้นอนบนแท่นงา เมื่อนางตื่นขึ้นนางจึงทูลแก่ท้าวพรหมทัตว่า ต้องการที่จะนอนบนแท่นงา ดังที่ฝัน ท้าวพรหมทัตจึงสั่งให้พราณเฒ่าโสอูคร ไปตัดเอางาของพญาฉันทน์มาทำแท่นบรรทมให้ธิดาของพระองค์ เมื่อนางจตุสุพัตราทราบว่แท่นงานั้นคือ งาของพญาฉันทน์ นางจึงจำได้ว่า ตนสาบานไว้ว่าจะจงล้างจงผลาญ พญาฉันทน์ นางจึงเสียใจและขอสมากับงาของพญาฉันทน์ และกลั่นใจตาย เมื่อนางตายลงก็ถูกยมบาลนำไปปลงโทษ

อักษรไทยย่อในสมุดไทย เรื่องพญาฉันทน์ วัดบ้านแลง จ.ระยอง

อักษรไทยย่อ ในสมุดไทย เรื่องพญาฉันทน์ ของวัดบ้านแลง จ.ระยอง ถือเป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงถึงการใช้อักษรไทยย่อ ในการบันทึกข้อมูลขนาดยาว ในสมัยรัตนโกสินทร์ ดังที่กล่าวถึงความสำคัญและควรแก่การศึกษาไว้ข้างต้นแล้ว ผู้เขียนจึงได้ทำตารางรูปพยัญชนะ และสระ และดูในส่วนของอักษรวิธีของอักษรไทยย่อ ที่ปรากฏในสมุดไทย เรื่องพญาฉันทน์ ของวัดบ้านแลง โดยนำมาแสดงทั้งเล่มที่ปรากฏศักราช (พุทธศักราช 2330) และไม่ปรากฏศักราช

ตารางแสดงรูปพยัญชนะ ในสมุดไทย เรื่องพญาฉันทน์ ของวัดบ้านแลง จ.ระยอง

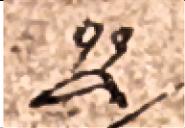
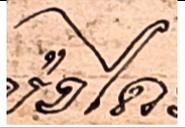
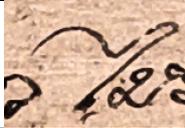
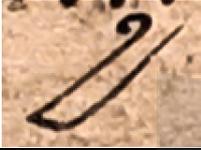
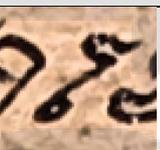
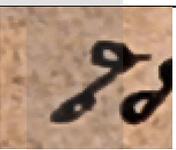
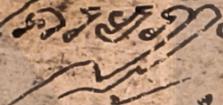
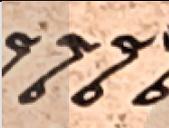
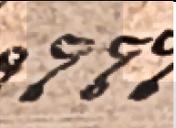
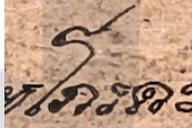
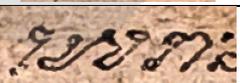
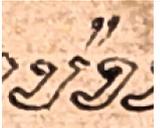
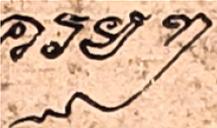
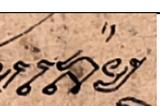
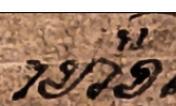
พยัญชนะ	ปรากฏศักราช (พ.ศ. 2330)	ไม่ปรากฏศักราช	พยัญชนะ	ปรากฏศักราช (พ.ศ. 2330)	ไม่ปรากฏศักราช
ก			ท		
ข			ธ		
ฅ			น		

พยัญชนะ	ปรากฏศักราช (พ.ศ. 2330)	ไม่ปรากฏศักราช	พยัญชนะ	ปรากฏศักราช (พ.ศ. 2330)	ไม่ปรากฏศักราช
ก			ข		
ค			ฃ		
ฅ			ด		
ง			ฉ		
จ			ช		
ฉ			ซ		
ช			ฅ		
ฅ			ฉ		
ง			ด		
จ			ด		
ฉ			ฉ		
ช			ช		
ฃ			ฃ		
ค			ค		
ฅ			ฅ		
ง			ง		
จ			จ		
ฉ			ฉ		
ช			ช		
ฃ			ฃ		
ค			ค		
ฅ			ฅ		
ง			ง		
จ			จ		
ฉ			ฉ		
ช			ช		
ฃ			ฃ		
ค			ค		
ฅ			ฅ		
ง			ง		
จ			จ		
ฉ			ฉ		
ช			ช		
ฃ			ฃ		
ค			ค		
ฅ			ฅ		
ง			ง		
จ			จ		
ฉ			ฉ		
ช			ช		
ฃ			ฃ		
ค			ค		
ฅ			ฅ		
ง			ง		
จ			จ		
ฉ			ฉ		
ช			ช		
ฃ			ฃ		
ค			ค		
ฅ			ฅ		
ง			ง		
จ			จ		
ฉ			ฉ		
ช			ช		
ฃ			ฃ		
ค			ค		
ฅ			ฅ		
ง			ง		
จ			จ		
ฉ			ฉ		
ช			ช		
ฃ			ฃ		
ค			ค		
ฅ			ฅ		
ง			ง		
จ			จ		
ฉ			ฉ		
ช			ช		
ฃ			ฃ		
ค			ค		
ฅ			ฅ		
ง			ง		
จ			จ		
ฉ			ฉ		
ช			ช		
ฃ			ฃ		
ค			ค		
ฅ			ฅ		
ง			ง		
จ			จ		
ฉ			ฉ		
ช			ช		
ฃ			ฃ		
ค			ค		
ฅ			ฅ		
ง			ง		
จ			จ		
ฉ			ฉ		
ช			ช		
ฃ			ฃ		
ค			ค		
ฅ			ฅ		
ง			ง		
จ			จ		
ฉ			ฉ		
ช			ช		
ฃ			ฃ		
ค			ค		
ฅ			ฅ		
ง			ง		
จ			จ		
ฉ			ฉ		
ช			ช		
ฃ			ฃ		
ค			ค		
ฅ			ฅ		
ง			ง		
จ			จ		
ฉ			ฉ		
ช			ช		
ฃ			ฃ		
ค			ค		
ฅ			ฅ		
ง			ง		
จ			จ		
ฉ			ฉ		
ช			ช		
ฃ			ฃ		
ค			ค		
ฅ			ฅ		
ง			ง		
จ			จ		
ฉ			ฉ		
ช			ช		
ฃ			ฃ		
ค			ค		
ฅ			ฅ		
ง			ง		
จ			จ		
ฉ			ฉ		
ช			ช		
ฃ			ฃ		
ค			ค		
ฅ			ฅ		
ง			ง		
จ			จ		
ฉ			ฉ		
ช			ช		
ฃ			ฃ		

พยัญชนะ	ปรากฏศักราช (พ.ศ. 2330)	ไม่ปรากฏศักราช	พยัญชนะ	ปรากฏศักราช (พ.ศ. 2330)	ไม่ปรากฏศักราช
ฑ			ษ		
ฒ			ศ		
ณ			ห		
ด			พ		
ต			อ		
ถ			ฮ		

ตารางแสดงรูปสระ ในสมุดไทย เรื่องพญานัททันต์ ของวัดบ้านแลง จ.ระยอง พุทธศักราช 2330

สระ	ปรากฏศักราช (พ.ศ. 2330)	ไม่ปรากฏศักราช	สระ	ปรากฏศักราช (พ.ศ. 2330)	ไม่ปรากฏศักราช
อะ			เอีย		
อึ			เอือ		
อา			อ้าว		
อิ			อัว		
อี			อำ		

สระ	ปรากฏศักราช (พ.ศ. 2330)	ไม่ปรากฏศักราช	สระ	ปรากฏศักราช (พ.ศ. 2330)	ไม่ปรากฏศักราช
อี			ไอ		
อึ			ไอ		
อุ			เอา		
อู			ฤ		
เอะ			ฤา		
เอ			ฦ		
แอะ			ฦา		
แอ			อ๋		
โอะ			อ๊		
โอ			อึ๋		
เอาะ			อ๋		
ออ			อ๋า		
เอาะ			๐		
เออ			อ๋		

จากตารางแสดงรูปพยัญชนะ และสระ ตามที่ปรากฏ ในสมุดไทย เรื่องพญานัททันต์ ของวัดบ้านแลง จ.ระยอง เล่มที่ระบุดัศกราช ปรากฏรูปพยัญชนะ 33 ตัว และสระ 21 ตัว ส่วนในเล่มที่ไม่ระบุดัศกราช ปรากฏรูปพยัญชนะ 32 ตัว และรูปสระ 22 ตัว โดยตัวอักษรไทยย่อใน เรื่องพญานัททันต์ ของวัดบ้านแลง (เล่มที่ปรากฏดัศกราช) มีความบรรจง เหลี่ยมมุมของเส้นอักษร และการตัวค่น้อยกว่า รวมถึงความเอียงของตัวอักษรก็เอียงน้อยกว่าเล่มที่ไม่ปรากฏดัศกราช ส่วนสมุดไทยเล่มที่ไม่ปรากฏดัศกราช ลักษณะของตัวอักษร เขียนบรรจง เหลี่ยมมุม และความหวัดของเส้น จะดูดีกว่า และตัวอักษรเอนเอียงมากกว่าเล่มที่ปรากฏดัศกราช แต่เมื่อนำ ไปเทียบกับอักษรไทยย่อ ในเรื่องนันทโพนันทสูตรคำหลวง ที่เจ้าฟ้าธรรมธิเบศไชยเชษฐาสุริยวงศ์ ได้ทรงพระนิพนธ์ไว้ในปี พุทธศักราช 2279 (ได้รับการยกย่องว่าเป็นสมุดไทยเล่มที่เขียนอักษรไทยย่อ ใด้งดงามที่สุด) โดยทั้งสองเรื่องนี้อายุห่างกัน 51 ปี โดยอยู่ในยุคสมัยที่ต่างกันคือ ยุชยาตอนปลาย ข้ามผ่านช่วงกรุงศรีอยุธยาเสียกรุงครั้งที่ 2 และกรุงธนบุรี จนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ช่วงของยุคสมัยที่เปลี่ยนไปทำให้เราเห็นได้ว่า ลักษณะของตัวอักษร ของสมุดไทยจากวัดบ้านแลง ความบรรจง เหลี่ยมมุม ความเอียงของเส้น ลดลง ไปจากสมัยอยุธยามากในเล่มที่ปรากฏดัศกราช และลดลงจากสมัยอยุธยาเล็กน้อยในเล่มที่ไม่ปรากฏดัศกราช เมื่อเทียบกับเรื่องนันทโพนันทสูตรคำหลวง

ตัวอย่าง

คำ	นันทโพนันทสูตรคำหลวง ⁴	ไม่ปรากฏดัศกราช	ปรากฏดัศกราช (พ.ศ. 2330)
สมเด็จพระ			
พระองค์			
จุลศักราช			

เมื่อดูจากตัวอย่างจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า อักษรไทยย่อจากเอกสารโบราณ วัดบ้านแลง เมื่อเทียบกับอักษรไทยย่อจากเรื่องนันทโพนันทสูตรคำหลวง มีความประณีต บรรจง ของตัวอักษรต่างกัน ซึ่งความแตกต่างของตัวอักษรทั้งนี้อาจเป็นได้หลายปัจจัย ทั้งด้านฝีมือของผู้เขียน วัสดุที่ใช้บันทึก และรองรับการบันทึก หรือช่วงระยะเวลาที่ผ่านไป ทำให้ลักษณะของตัวอักษรนั้นเปลี่ยนไปด้วย

⁴ ภาพตัวอักษรจาก

จุไรรัตน ลักษณะศิริ. อักษรไทยย่อในสมุดไทยเรื่องนันทโพนันทสูตรคำหลวงฯ (วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร 10, 1, 2555).

อักขรวิธี ของอักษรไทยย่อในสมุดไทย เรื่องพญาฉันทันต์ วัดบ้านแลง จ.ระยอง

อักขรวิธี หมายถึง วิธีการอ่าน และเขียนหนังสือให้ถูกต้อง ตลอดจนการสะกดถูกต้อง ตามแบบแผนนิยมใช้กันในสมัยนั้นๆ ซึ่งต้องรู้จักการใช้อักษร ได้แก่ พยัญชนะ สระ และวรรณยุกต์ รวมถึงการใช้เครื่องหมายต่างๆ ในการเขียน

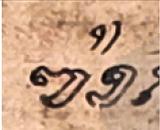
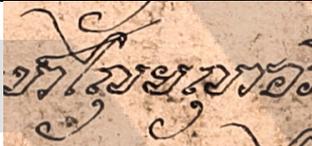
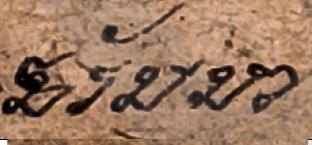
อักขรวิธีอักษรไทยย่อ ในสมุดไทยของ วัดบ้านแลง เรื่องพญาฉันทันต์ ทั้งสองฉบับ (ฉบับระบุดิศราช และไม่ระบุดิศราช) เมื่อนำมาเทียบกับอักขรวิธีของภาษาไทยปัจจุบัน จะได้ดังนี้

1. การใช้พยัญชนะ

1.1. ใช้พยัญชนะต้น

พยัญชนะต้น คือ รูปพยัญชนะที่ปรากฏในตำแหน่งต้นพยางค์ ในสมุดไทย ทั้งสองเล่ม รูปพยัญชนะที่ปรากฏสามารถเป็น พยัญชนะต้นได้ทั้งหมด

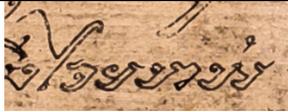
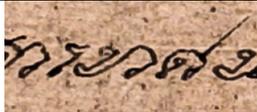
ตัวอย่าง

พยัญชนะต้น	คำอ่าน	คำปัจจุบัน	คำที่ปรากฏ	เล่มที่ปรากฏ
จ	จอ	จอ		ระบุดิศราช (พ.ศ. 2330)
ญ	ไญยญาว	ใหญ่ยาว		ระบุดิศราช (พ.ศ. 2330)
ช	ชร้มมา	ชรรมา		ไม่ระบุดิศราช
ศ	บาดทษรี	บาทศรี		ไม่ระบุดิศราช

1.2. ใช้พยัญชนะท้าย หรือตัวสะกด

การสะกดคำในเอกสารโบราณ วัดบ้านแลง มีวิธีการสะกดคำ และใช้มาตราตัวสะกดเหมือนกันกับปัจจุบัน บางคำจะมีการใช้พยัญชนะรูปอื่นสะกดแทน และปัจจุบันใช้พยัญชนะอีกรูปหนึ่งสะกด และพยัญชนะ จะมีบางตัวที่เป็นตัวสะกดไม่ได้

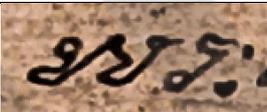
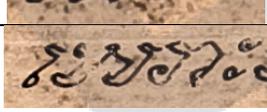
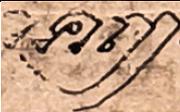
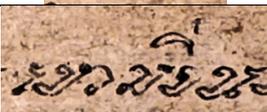
ตัวอย่าง

ตัวสะกด	คำอ่าน	คำปัจจุบัน	คำที่ปรากฏ	เล่มที่ปรากฏ
ย, พ	โยยบัพ	โยยบ		ระบุดิศกรราช (พ.ศ. 2330)
ร	แตกอรร	แต่ก่อน		ระบุดิศกรราช (พ.ศ. 2330)
ศ	เทศ	เทศ		ไม่ระบุดิศกรราช

2. การใช้สระ

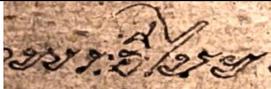
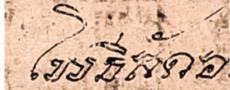
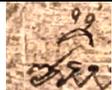
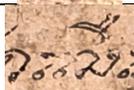
การใช้สระ และตำแหน่งของสระที่ปรากฏ จะแบ่งออกเป็น รูปสระเดี่ยว คือ รูปสระที่ปรากฏอยู่เดี่ยวๆ ตำแหน่งที่ปรากฏ คือ ข้างหน้า ข้างหลัง ข้างบน หรือข้างล่าง พยัญชนะ และรูปสระประสม คือ การนำเอาสระเดี่ยวตั้งแต่ 2 รูปขึ้นไป มาประสมกัน ส่วน ฤ ฤๅ ฦ ฦๅ พระยาอุปกิตศิลปสารจัดให้อยู่ในหมวดสระเกิน

ตัวอย่าง

สระ	ประเภทสระ	คำอ่าน	คำปัจจุบัน	คำที่ปรากฏ	เล่มที่ปรากฏ
อะ	สระเดี่ยว	พระ	พระ		ไม่ระบุดิศกรราช
เอีย	สระประสม	เตียง	เตียง		ระบุดิศกรราช (พ.ศ. 2330)
เอาะ	สระประสม	เพราะ	เพราะ		ระบุดิศกรราช (พ.ศ. 2330)
ฤๅ	สระเกิน	คฤๅ	คือ		ระบุดิศกรราช (พ.ศ. 2330)
เอือ	สระประสม	เหมือน	เหมือน		ไม่ระบุดิศกรราช

ในสมุดไทยทั้งสองเล่มนี้ ไม่มีการใช้สระ อี และสระอี โดยคำที่ใช้สระอี จะถูกเขียนโดยใช้ สระอี ส่วนคำที่ใช้สระอี จะเขียนด้วยสระอี้อู ทุกตัว

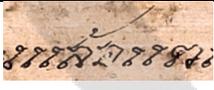
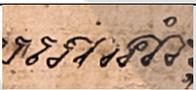
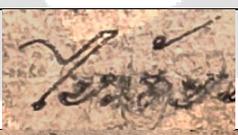
ตัวอย่าง

สระ	คำอ่าน	คำปัจจุบัน	คำที่ปรากฏ	เล่มที่ปรากฏ
สระอิ	พระวิโนย	พระวินัย		ไม่ระบุศักราช
สระอิ	โพธิสัตว์	โพธิสัตว์		ระบุศักราช (พ.ศ. 2330)
สระอิ	ชิ่ง	ชิ่ง		ไม่ระบุศักราช
สระอิ	ถึง	ถึง		ไม่ระบุศักราช

3. การใช้วรรณยุกต์

ในเอกสารโบราณ วัดบ้านแลง ทั้งสองฉบับนี้ ปรากฏเพียงรูป ไม้โท ไม่ปรากฏรูปวรรณยุกต์อื่นๆ การใช้วรรณยุกต์ไม่เป็นระบบระเบียบ เช่น ในบางคำต้องใส่ รูปวรรณยุกต์โท แต่ก็ละไว้ทั้งที่มีการใช้วรรณยุกต์โท อยู่แล้วในสมุดไทย และบางคำใช้วรรณยุกต์ไม่ตรงกับเสียงในปัจจุบัน

ตัวอย่าง

วรรณยุกต์	คำอ่าน	คำปัจจุบัน	คำที่ปรากฏ	เล่มที่ปรากฏ
เอก โท	แล้วแต่	แล้วแต่		ระบุศักราช (พ.ศ. 2330)
เอก โท	เกาคำ	เก้าคำ		ระบุศักราช (พ.ศ. 2330)
โท	ไหว้ย	ไหว้		ไม่ระบุศักราช
โท	แมนตายจ้โดย	แมนตายจะได้		ไม่ระบุศักราช

สรุป

ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้ไปบูรณะ และทำสำเนาเอกสารโบราณ ประเภทสมุดไทย ที่วัดบ้านแลง จังหวัดระยอง ได้พบสมุดไทย รวมแล้วทั้งสิ้น 188 เล่ม ในจำนวนนั้นพบเรื่องพจนานัตต์ 3 เล่ม ได้รับการบันทึกด้วยอักษรไทยย่อ ผู้เขียนได้เปรียบเทียบ เนื้อความ ลายมือ และสัญลักษณ์ต่างๆ ในเล่มทั้งสอง ได้ข้อสรุปว่า เนื้อความต่อเนื่องกัน และลักษณะของตัวอักษรตรงกัน จึงรวมเป็นเล่มเดียวกัน ซึ่งเล่มนี้เป็นเล่มที่เขียนระบุดิศกราชไว้ในเล่ม เขียนขึ้นในปีพุทธศักราช 2330 ส่วนอีกเล่มหนึ่งไม่ระบุดิศกราช

เมื่อนำตัวอักษร และสระมาใส่ตาราง เปรียบเทียบกัน ได้ข้อสรุปว่า ทั้งสองเล่ม (ระบุดิศกราช (พ.ศ. 2330) และไม่ระบุดิศกราช) มีลายมือ ความประณีต บรรจง ต่างกัน โดยเล่มที่ไม่ระบุดิศกราช ดูจะเก่ากว่า เล่มที่ระบุดิศกราช ดูจากรูปตัวอักษร เหลี่ยม มุม ของตัวอักษร และความเอียง ความหวัดของเส้น ที่เขียน และเมื่อนำไปเทียบกับอักษรไทยย่อ ในเรื่องนั้นโทปนันทสูตรคำหลวง ซึ่งถือว่าเป็นสมุดไทยที่เขียนด้วยอักษรไทยย่อที่สวยงามที่สุด ก็ได้พบว่าลักษณะของตัวอักษร ของสมุดไทยจากวัดบ้านแลง จังหวัดระยอง มีความบรรจง เหลี่ยมมุม ความเอียงของเส้น ลดลงไปจากสมัยอยุธยามากในเล่มที่ปรากฏศักราช และลดลงจากสมัยอยุธยาเล็กน้อยในเล่มที่ไม่ปรากฏศักราช แต่ทั้งนี้รูปตัวอักษรก็ขึ้นอยู่กับลายมือของผู้เขียน รวมถึงวัสดุที่บันทึก และรองรับการบันทึกอีกด้วย

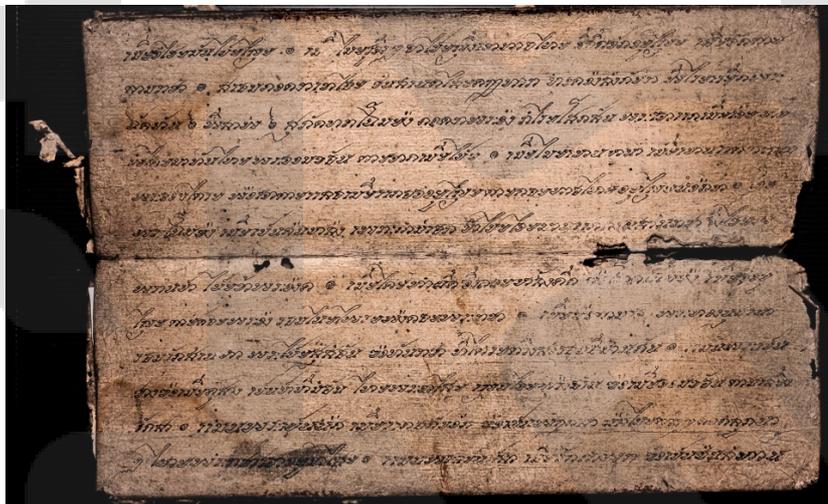
อักษรวิธี ของอักษรไทยย่อในสมุดไทย เรื่องพจนานัตต์ วัดบ้านแลง จ.ระยอง อักษรวิธีไม่ต่างกับภาษาไทยปัจจุบันมากนัก คือ มีการใช้พยัญชนะต้น และตัวสะกดเหมือนกัน แต่ตัวสะกดบางตัวจะไม่ตรงกับปัจจุบัน การใช้สระมีสระเดี่ยว สระประสม ใช้เหมือนกันกับปัจจุบัน การใช้วรรณยุกต์ รูปวรรณยุกต์ปรากฏเพียง รูปวรรณยุกต์โท แต่ในบางคำก็ละรูปวรรณยุกต์เลย

สมุดไทย ที่บันทึกด้วยอักษรไทยย่อ ของวัดบ้านแลง จังหวัดระยองเป็นหลักฐานของการใช้อักษรไทยย่อในการบันทึกข้อความขนาดยาว ซึ่งหลังจากที่กรุงศรีอยุธยาเสียกรุง ก็ไม่ค่อยปรากฏ เอกสารโบราณที่ใช้อักษรไทยย่อ ในการบันทึกข้อมูลขนาดยาวมากนัก ส่วนมากจะปรากฏเป็นเพียงชื่อเรื่อง ชื่อสั้นๆ เพียงแค่นั้น ดังนั้นสมุดไทย ของวัดบ้านแลง จังหวัดระยอง ทั้งสามเล่มที่ยกมา จึงถือว่าเป็นเอกสาร โบราณที่สำคัญ ควรแก่การศึกษา ในเรื่องการพัฒนาการของอักษรไทยย่อ ในช่วงรอยต่อระหว่างอยุธยาตอนปลาย เสียกรุงครั้งที่สอง กรุงธนบุรี และรัตนโกสินทร์ตอนต้น เป็นอย่างยิ่ง

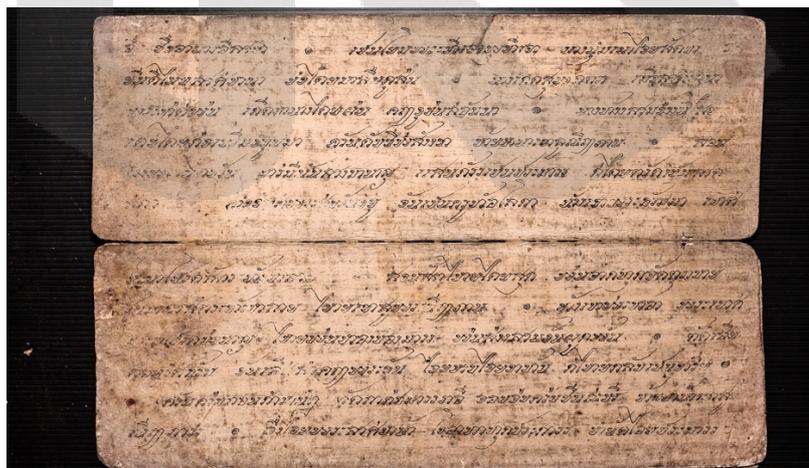
ภาพเอกสารโบราณวัดบ้านแลง

การถ่ายสำเนาสมุดไทย

สมุดไทยเรื่อง พญาจันทันต์ วัดบ้านแลง จังหวัดระยอง ไม่ระบุศักราช

สมุดไทยเรื่อง พญาจันทันต์ วัดบ้านแลง จังหวัดระยอง พุทธศักราช 2330

สมุดไทยที่ผูกแล้ว และยังไม่ได้ผูก

สมุดไทย ที่พบ ณ วัดบ้านแลง จังหวัดระยอง

เก็บสมุดไทยที่ผูก และถ่ายสำเนา แล้วเข้าตู้

สมุดไทย เรื่องพระมอถัย เล่มใหญ่

บรรณานุกรม

คณิงนิจ จันทรกระวี. **ลักษณะอักษร และอักษรวิธีไทยในพุทธศตวรรษที่ 24 ตอนต้น**. วิทยานิพนธ์
ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาไทย ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี
มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2533.

จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ. **จากลายสือไทยสู่อักษรไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554.

_____. **อักษรไทยย่อ : อักษรไทยที่ถูกลืม**.วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร 33, 1 (2554) :
7-42.

_____. **อักษรไทยย่อในสมุดไทยเรื่องนันทโพนันทสูตรคำหลวงฯ**. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ศิลปากร 10, 1 (2555).

ณพล พรประศาสน์สุข. **จารึกและเอกสารไทยสมัยอยุธยา : การศึกษาเชิงอักษรวิทยา**. วิทยานิพนธ์
ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาจารึกศึกษา ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัย
ศิลปากร, 2559.

ประวัติวัดบ้านแลง. (ออนไลน์). สืบค้นเมื่อวันที่ 2 ธันวาคม 2561. เข้าถึงได้จาก <http://www.rayonghip.com>
ยอร์ช เซเดส์. **ตำนานอักษรไทย ตำนานพระพิมพ์ การขุดค้นที่พงศิก และศิลปะไทย สมัยสุโขทัย**.
กรุงเทพฯ : องค์การค้ำของคุรุสภา, 2526.

สมาคมอนุรักษ์เอกสารโบราณ. **คู่มือการลงทะเบียนบัญชี คัมภีร์โบราณและหนังสือสมุดไทย**.
สมุทรปราการ: บริษัท เอส.บี.เค. การพิมพ์ จำกัด, 2559

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (ออนไลน์). **ทะเบียนวัด**. สืบค้นเมื่อวันที่ 17 มกราคม 2562,
เข้าถึงได้จาก <http://www3.onab.go.th/2018/09/13/watrecord092561/>